

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ЖИТТЕВОЇ ПРАВДИ ПРО ГОЛОДОМОР НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В 11 КЛАСІ

Алла Погорєлова

канд. фіол. наук, доцент,

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

(Ізмаїл, Україна)

Навчальна програма з української літератури для загальноосвітніх навчальних закладів передбачає ознайомлення учнів із творчістю багатьох талановитих письменників та пропонує для обов'язкового текстуального вивчення високохудожні тексти, які не лише репрезентують особливості національного історико-літературного процесу, але й спрямовані на сприяння всебічному розвиткові школярів, їх духовному збагаченню, утвердженню національних і загальнолюдських моральних цінностей. Яскравим прикладом таких творів, які вивчаються на уроках української літератури в 11 класі, є романи видатних митців української діаспори ХХ століття – «Марія» Уласа Самчука та «Жовтий князь» Василя Барки, що з відомих ідеологічних причин було заборонено, як і було заборонено говорити правду про реальні події та факти національної історії. Передусім це стосується теми голодомору 1932-1933 років – одного з найтяжчих злочинів системи проти української нації. Обидва твори спонукали одинадцятилітніх дітей висновку «про потребу дослідження історії нашого народу як крізь призму наукових визначень, так і в контексті вивчення художньої літератури, оскільки вона тонко передає усі настрої та переживання тогочасного суспільства» [2, с. 22].

Сучасне літературознавство ще не осмислило повною мірою художній внесок українських письменників у інтерпретацію цієї проблеми. Серйозного методично-наукового дослідження потребує кожне художнє явище, присвячене темі голодомору. Твори У. Самчука «Марія» (1933) та В. Барки «Жовтий князь» (1961) ставали об'єктом вивчення літературознавців М. Жулинського, Т. Конончук, М. Кудрявцева, Р. Мовчан, О. Пахльовської, М. Слабошицького та інших.

Мета статті – з'ясування методичних аспектів вивчення життєвої правди про голодомор у романах У. Самчука та В. Барки, зокрема виявлення ефективних видів роботи на різних етапах уроку української літератури в 11 класі.

Найоптимальнішою формою проведення уроків за романами В. Барки та У. Самчука є, на нашу думку, урок-бесіда чи інтегрований урок-бесіда, хоча цілком прийнятними можуть бути і урок-семінар, урок-дослідження чи урок-диспут.

У вступному слові вчителеві варто наголосити, що перше слово у розвінченні цього злочину тоталітарного режиму проти українського народу зауважила еміграційна література, вільна від цензурного пресингу й ідеологічної скованості («Марія» У. Самчука, «Жовтий князь» В. Барки). У часи «послаблення ідеологічного тиску на «материковій» Україні теж з'являється можливість відкрито говорити та займатися проблемами, пов'язаними з дослідженням і вивченням істинних фактів національної історії» [4].

Програмовий роман-хроніка «Марія» У. Самчука пропонує одинадцятикам усвідомити роль звичайної людини-селянина в умовах жорстокого винищенння нації загалом і кожної конкретної особи зокрема. Під час вивчення роману «Жовтий князь» В. Барки учні мають можливість осмислити історичну долю українського народу в період голодомору 1932-1933 років.

На етапі з'ясування первинних читацьких вражень від змісту романів доречно запропонувати учням такі запитання:

– Які почуття й емоції у вас виникали під час читання романів? Поясніть чому.

– Які епізоди творів вас найбільше вразили? Чому?

– Хто з героїв твору найбільше запам'ятався? Чим саме?

Наступний етап уроку – це розповідь учителя (або підготовленого учня) про історію написання творів. Зокрема варто акцентувати увагу одинадцятикам на тому, що роман-спалах «Марія» – найсенсаційніший із усіх творів У. Самчука – є «першим в українській літературі художнім твором про колективізацію та голодомор 1933 року» [6, с. 76]. Твір написаний з наміром подати на прикладі однієї людини, Марії, картину багатомільйонних людських трагедій і означити морально-психологічні та історико-філософські паралелі стосовно всієї України. Автор не випадково ставить у центрі сюжету зворушливий образ жінки-матері Марії. Справедливо зауважує сучасний дослідник О. Фенько, що які б труднощі не існували, які б лиха не творилися на світі, «жінка має і буде жити, творити лише добро, хоча б задля кращої долі своєї дитини, бо це її покликання» [8, с. 202].

У романі «Жовтий князь» В. Барка хотів якнайточніше, найоб'єктивніше «увіковічнити» страшні для його народу події, розказати світові болючу правду про голодомор. «Водночас послідовно дбав про те, щоб з-під пера з'явилася не документальна хроніка, – зазначає Р. Мовчан, – а художній, великою мірою узагальнюючий, філософський твір-роздум про радянську тоталітарну систему, яка нищить усе світле на своєму шляху» [3, с. 45]. В основу змісту твору лягли реальні події і явища голодомору 33-го року. Певною фактологічною основою послужили особисті спогади одного земляка, який описав долю близької йому родини і залишив письменникові на його розсуд. В. Барка дав цій родині прізвище Катранників, але все, що судилося уявою письменника пережити цій родині, він бачив на власні очі, пережив сам,чув від очевидців.

Актуальним під час вивчення романів про голодомор на уроках української літератури в 11 класі є те, що в комплексі різнопланових текстових фрагментів знаходять своє відтворення не лише найбільочіші картини голодомору в його соціально-психологічному й морально-етичному аспектах, а й висуваються на передній план і посилюються покази психічних станів персонажів. Калейдоскопічність життєвих ситуацій дає змогу охопити та простежити узагальнену картину українського села, яке переживає страшні часи, поступово перетворюючись на руїну.

Далі пропонуємо провести бесіду, спрямовану на усвідомлення старшокласниками ідейно-художнього змісту романів. Це може бути як евристична бесіда, так і бесіда з постановкою проблемного запитання. Робота має бути спрямована на з'ясування проблематики творів, сюжетно-композиційних особливостей, образної системи, індивідуального авторського стилю.

Наприклад, у ході колективної бесіди про проблеми, які В. Барка та У. Самчук порушують у творах, варто вдатися до такої системи запитань:

- Якою є центральна проблема роману?
- У який спосіб автор розкриває причини голодомору?
- Хто у творі є символом злочинної тоталітарної системи, збудованої на насильстві й жорстокості?
- Які цінності сповідують персонажі роману?
- Яка суть нової більшовицької моралі?
- Хто уособлює найбільше зло у творі? Доведіть.
- Чим для людей є віра в Бога? Коли людина здатна на вчинки, які суперечать основним принципам християнства та його морально-етичним засадам?
- У яких епізодах трагедія голодомору прочитується автором із точки зору впливу на моральний стан суспільства?
- Які морально-етичні проблеми домінують у романі?
- У яких епізодах порушується проблема зради і спокути?
- Як письменники інтерпретують проблему «дитина і голод»?
- Чи можна вважати, що ключовою морально-етичною проблемою твору є проблема сили і слабкості людського духу? Відповідь аргументуйте.

Методично виправданим буде також звернення учнів до текстів, що передбачають коментоване читання важливих епізодів, виразне читання, пошук цитат, формулювання висновків на основі аналізу романів. Розмірковування над прочитаним сприятиме активізації естетичних переживань одинадцяти класників, створюватиме умови для повторного переживання вражень, які стануть більш глибокими та виразними.

На заключному етапі уроку варто підвести учнів до висновку, що У. Самчук перший, хто оприлюднив сенсаційну для свого часу тему – сувору правду про голодомор 1932-1933 рр., який виник внаслідок примусової колективізації й знищення більшовицькою владою справжніх господарів землі, споконвічних духовних і моральних традицій. Однак життя України постає на сторінках роману «Марія» не як сучасний літопис голоду, а як історія життя української жінки-селянки з іменем Божої Матері. Твір написано із винятковим емоційним напруженням як у зображені самих подій, так і в психологічних характеристиках герой.

У романі «Жовтий князь» В. Барка без жодного перебільшення, змалював «хліботрусів» [1, с. 59] – слуг жовтого князя, і хочеться сподіватися, що вони більше ніколи не повернуться на нашу землю. Реалістично відобразив людей без імені, які втратили людську подобу, а прийняли варварську, катанінську. У них єдина партійно-більшовицька віра в Сталіна, який ладен винищити цілий народ заради так званого «світлого майбутнього» [7, с. 316]. Чітко простежується, що в романах прозаїків (В. Барки та У. Самчука) художня модель тоталітарної дійсності вибудовується на основі реалістичної переконливості, фактографічної точності, натуралистичності описів і можливостей психологічного письма.

Надзвичайно цікавим та пізнавальним для старшокласників буде інтегрований урок-бесіда за змістом романів, оскільки розповідь вчителя історії суттєво збагатить знання учнів документальними й науковими матеріалами про причини та наслідки голоду, факти й перебіг подій у 1932-33 рр., чим допоможе

вчителеві-словеснику глибше й повніше розкрити тему, забезпечити усвідомлення того, що твори про геноцид народу 1933 року – вагомий внесок у розвиток української літератури та духовності.

Отже, вивчення життєвої правди про голодомор на уроках української літератури в 11 класі здійснює не тільки пізнавальний, але й надзвичайно сильний виховний вплив на учнів, допомагає їм бачити в художніх творах історію та ментальність української нації, спонукає до утвердження загальнолюдських духовних цінностей.

Література:

1. Барка В. «Жовтий князь» / В. Барка. – К. : ВАТ «Видавництво «Київська правда», 2003. – 320 с.
2. Ковальчук О. Г. Література української діаспори. Життя у зоні смерті / О. Г. Ковальчук. – Ніжин, 1995. – 258 с.
3. Мовчан Р. В. «Жовтий князь» Василя Барки (Стаття перша) / Р. В. Мовчан // Дивослово. – 2002. – №3. – С. 44-49.
4. Пастушенко О. С. Роман Уласа Самчука «Марія»: До проблем життєвої правди / О. С. Пастушенко // Українська мова та література. – 1998. – Число 5. – С. 6.
5. Самчук У. О. Марія; Куди тече та річка / У. О. Самчук. – К. : Наукова думка, 2003. – 416 с.
6. Ситченко А. Л. Не просто Марія... / А. Л. Ситченко // Слово і час. – 1997. – 8. – С. 76-78.
7. Солод Ю. Д. Українська література – ХХ (погляд у кінці тисячоліття) : навчальний посібник за програмою 11 класу / Ю. Д. Солод. – К. : Норапрінт, 1997. – 384 с.
8. Фенько О. В. Відгомін архетипу великої матері у творчості Уласа Самчука / О. В. Фенько // Література. Фольклор. Проблеми поетики: Збірник наукових праць. – К. : Твім інтер, 1997. – Вип. 3. – С. 198-202.

Alla Pogorelova. Methodological aspects of studying of vital truth about the holodomor at the ukrainian literature lessons in 11th class.

In the article presents the methodological aspects of the studying of novels «Maria» by V. Samchuk and «Yellow Prince» by V. Barca on the lessons of Ukrainian literature in the 11th class and analyzes the most effective types of work at the different stages. Focuses on identifying the vital truth about the Holodomor in the works of artists of the Ukrainian Diaspora of the XX century.

Key words: the theme of the Holodomor, lesson-conversation, lesson-research, lesson-debate, system of questions, reading of the text.

ПСИХОЛОГІЧНА МОДЕЛЬ ПОСТТРАВМАТИЧНОГО СТРЕСОВОГО РОЗЛАДУ ПОВОЕННОГО ЧАСУ

Людмила Прокоф'єва

викладач,

*Ізмаїльський державний гуманітарний університет
(Ізмаїл, Україна)*

Історія людства певною мірою може розумітися як чергування періодів війни і світу, процес зіткнення різних племен, князівств, держав. О. Г. Сиропятов [3] вважав, що головною причиною світу є наявність у даному суспільстві